

Obecná škola (německá) Černošín
1792 – 1943

Inventář

Číslo EL NAD: 227
Evidenční číslo pomůcky: 233

Obsah

Úvod.....	3
I. Vývoj původce archivního souboru.....	3
II. Vývoj a dějiny archivního souboru.....	7
III. Archivní charakteristika archivního souboru.....	7
IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru.....	8
V. Záznam o uspořádání archivního souboru.....	8
Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury.....	9
Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk.....	10
Inventární seznam.....	11

Úvod

I. Vývoj původce archivního souboru

Základy novodobého základního školství byly položeny v r. 1774 „Všeobecným školním řádem“ (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern) vydaným císařovnou Marií Terezií na podkladě návrhu vypracovaného císařským rádcem a osvíceným augustiniánským opatem kláštera ve slezské Zaháni, Johannem Ignazem von Felbingerem. Zásadní roli v nově konstituovaném školském systému sehrála i za tím účelem zřízená dvorská studijní komise.

Všeobecným školním řádem byla dána struktura tzv. nižšího školství, které v podstatě existovalo do poloviny 20. století a nahradilo tak školský systém do té doby organizačně i pedagogicky nejednotný a roztržštěný. Dokument jako zásadní změnu oproti dosavadní praxi stanovil, že vrchní dozor nad školstvím přešel z církve na stát, neboť v každém hlavním městě jednotlivých zemí byla zřízena zemská školní komise při zemské vládě. Komise se starala o zřizování nových škol a spravovala zemský školní majetek. Ustanovovala pro jednotlivé obvody školní dozorce, kteří s podporou krajských úřadů dohlíželi na stav školství. Obvykle byli do této funkce ustanovováni vikáři. V jednotlivých místech pak byl svěřen dozor nad školou místnímu faráři. O materiální stránku věci se staral vrchností ustanovený světský dozorce, obvykle panský úředník nebo vážený občan.

Císařský předpis stanovil tři typy škol:

Triviální školy (označované jako farní nebo filiální v případech, kdy byly zřízeny při farách či filiálních kostelích) byly nejčastěji jednotřídní, více tříd měly výjimečně. Poskytovaly šestileté základní vzdělání dětem od 6 do 12 let v předmětech čtení, psaní, počítání, náboženství s mravoukou na něm založenou a uvedení k hospodářství. Docházka do těchto škol byla povinná a výuka probíhala v mateřském jazyce. Císař Josef II. vydal nařízení, že obecná škola má být zřízena i všude tam, kde je v obvodu půl hodiny 90 - 100 dětí školního věku. To v důsledku znamenalo zvýšení dosavadního počtu triviálních škol.

Hlavní školy zakládáné ve větších městech bývaly o 3 případně 4 třídách a poskytovaly vzdělání v řadě dalších předmětů navíc oproti školám triviálním. Vyučování se uskutečňovalo v němčině.

Normální nebo-li vzorné školy byly zřízeny v hlavních městech jednotlivých zemí, měly 4 třídy a jejich výuka v německém jazyce byla postavena na rozšířené osnově hlavních škol.

Za císaře Františka II. byl v r. 1805 vydán nový zákoník obecného školství, Politické školské zřízení (Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien), který znamenal opětovné získání dominantního vlivu církve na školství. Ponechal základní rozdělení škol, navíc přinesl zřizování reálných škol ve městech pro vzdělání obchodnického a úřednického dorostu. Ve městech mohly být zřizovány dívčí školy.

Většina triviálních škol měla jediného učitele na 100 žáků. Pokud jejich počet přesáhl toto číslo, býval učiteli přidělen pomocník. Školní budovy se pořizovaly tak, že vrchnost poskytla stavební materiál, školní patron (obvykle místní farář) zajistil řemeslníky a vesnice dodala ruční a potažní robotu. Školní povinnost se vztahovala i na děti pracující v továrnách, které se vzdělávaly o sobotách a nedělích, resp. dorost starší 12 let, jenž měl na venkově

navštěvovat zprvu do 18, později do 15 let, nedělní opakovací hodiny. V každém kraji byla zřízena alespoň jedna hlavní škola.

Podmínkou pro vykonávání práce učitelského pomocníka býval pro triviální školy tříměsíční, pro hlavní školy šestiměsíční, přípravný kurs (preparandie) zakončený zkouškou. Pokud se pomocník při výuce osvědčil, mohl udělat další zkoušku na samostatné učitelství. Od r. 1832 bylo přípravné období nezbytné pro získání učitelské kvalifikace prodlouženo na 6 měsíců pro triviální školy a na 1 rok pro hlavní školy. V r. 1841 pak byla doba přípravy sjednocena na 1 rok pro oba typy škol.

Učitel býval doporučován zemskou vládou, majitelem panství či patronem školy, obcí nebo farářem a umístovací dekret vydávala konsistoř. Učitele vzorných a hlavních škol jmenovala dvorská komise. Dohled nad hlavními a triviálními školami náležel jednak místnímu duchovnímu správci, jenž byl přímým představeným učitele i školy, na niž zároveň vyučoval náboženství a současně světskému správci dohlížejícímu na řádný stav školní budovy a školní docházku. Právní základ zavedený Politickým školským zřízením v podstatě přetrval až do 2. poloviny 19. století, neboť uvedený předpis byl postupně rozvíjen dalšími úpravami.

V r. 1848 bylo ve Vídni zřízeno namísto dosavadní dvorské studijní komise ministerstvo veřejného vyučování, vzápětí přejmenované na ministerstvo kultu a vyučování. Následně pak byly v jednotlivých zemích monarchie konstituovány zemské školní úřady, do jejichž kompetence spadala správa obecných a středních škol. V jejich čele stáli zemští školní inspektoři. V každém politickém okrese byl ustanoven okresní školní inspektor, obvykle místní vikář. Od následujícího roku 1849 byla stanovena doba vzdělání pro učitele na 2 roky.

Mezi roky 1852 - 1858 byla provedena reorganizace hlavních škol tak, aby byly všude čtyřtřídní. Tam, kde byly čtvrté třídy již dříve, specializovaly se tyto školy jako reálné nebo měšťanské, a označovaly se proto jako nižší reálky či měšťanky. Pokračovalo se v nich ve výchově měšťanské mládeže pro obchod, řemeslo a hospodářství na základě daném triviální školou.

Konkordátem mezi rakouským císařem a papežem byla dominantní úloha ve školství od r. 1855 nakrátko vrácena církvi, nicméně vydáním řady zákonů v 60. letech 19. století se školství postupně vrátilo do pravomoci státu, stalo se záležitostí převážně civilní a zejména věcí decentralizovanou, v kompetenci jednotlivých zemí. V Čechách byl tento proces zahájen zákonem č. 33/1864 Z. z. o částečném zrušení školního patronátu a zákonem č. 1/1866 Z. z. o provedení rovného práva obou zemských jazyků ve školách obecných a středních.

Základní zásady pro další vývoj zemského školství mj. stanovil zákon č. 142/1867 Ř. z., který státu vyhrazoval právo nejvyššího řízení a dozoru nad vyučováním a vychovatelstvím. Zákonem č. 84/1868 Ř. z. byla určena základní pravidla pro vztah školy a církve.

Vyvrcholením legislativního procesu ve školství bylo vydání říšského zákona č. 52/1869 Ř. z. o obecných (v českém překladu někdy národních) školách. Zákon stanovil interkonfesijnost obecné školy, rozšířil trivium o četné další předměty, položil meze náboženskému vyučování, dal pevný základ měšťanské škole, stabilizoval osmiletou školní povinnost, upravil školní docházku, nově uspořádal přípravné i navazující vzdělávání učitelů, vymezil způsobilost k vykonávání učitelského úřadu (čtyřleté studium na učitelském ústavu) a způsob dosazování učitelů, vytkl povinnost ke zřizování a provozování škol a upravil předpisy a podmínky pro soukromé školství.

Některá ustanovení výše uvedeného zákona byla později upravena tzv. školskou novelou, zákonem č. 53/1883 Ř. z. Ještě za éry monarchie, ale následně i během existence Československé republiky navázala na oba zákony řada dalších zákonů a předpisů, jimiž byly upravovány jednotlivé problémy školství.

Na základě uvedené legislativy byly obecné (národní) školy (Volksschulen) určeny pro vzdělání mládeže ve věku školou povinném po dobu prvních pěti let školní docházky, případně pro vzdělávání v dalších třech letech školní povinnosti, pokud žáci nepřešli na školu měšťanskou nebo některou ze středních škol.

Veřejné obecné školy byly v Čechách zřizovány všude tam, kde v osadě nebo několika osadách (samotách) ležících v okruhu 1 míle (od r. 1876 v okruhu 4 km) bylo v pětiletém průměru více než 40 dětí ročně. Pakliže byla pro děti docházka z důvodu obtížných komunikací komplikovaná, mohly úřady přistoupit ke zřizování expozitur škol. K výuce na expozituře pak býval určen některý z učitelů obecné školy. Pokud byla škola nejméně 5 let nucena dělit většinu tříd, bývala následně rozdělena na 2 samostatné školy. Jestliže byla škola v lidnatém místě nebo počet zákonem vyžadovaných učitelů byl vyšší než 6, docházelo k jejímu dělení podle pohlaví a vzniku chlapeckých, resp. dívčích škol. Od školního roku 1932/33 byl stanoven maximální počet 50 žáků pro jednotřídky. Ve dvoutřídkách a vícetřídkách smělo být ve třídě nejvýše 60 žáků.

Měšťanské školy (Bürgerschulen) byly vyšším stupněm obecných škol určeným pro vzdělání v 6. - 8. roce školní docházky. Dle zákona byla veřejná měšťanská škola jako nezbytná zřizována v obvodě každého politického okresu. Další mohly být zřizovány při obecných školách s alespoň 400 dětmi. Do měšťanských škol měly za povinnost docházet děti, které měly tuto školu ve školním obvodu. V případě, že měla smíšená měšťanská škola alespoň 3 roky po sobě více než 300 žáků, došlo k jejímu rozdělení na dvě samostatné školy: chlapeckou a dívčí. Na základě tzv. malého školského zákona č. 226/1926 Sb. byly při měšťanských zaváděny pokračovací školy (živnostenské, kupecké, lidové hospodářské) a pokračovací kurzy pro 14 – 16letou mládež. Počínaje školním rokem 1932/33 nesměl být počet žáků v jednotlivých třídách vyšší než 60. Od r. 1941 byly přejmenovány na hlavní školy.

Obecné i měšťanské školy měly přidělen svůj tzv. školský obvod (tvořený kromě obce osadami, jejich částmi a samotami), který se až na nepatrně výjimek shodoval s obecními hranicemi. O majetkoprávní a provozní stránku škol v rámci školních obcí pečovaly od r. 1873 veřejné úřady - místní školní rady. Okresní školní rada pak zastupovala zájmy tzv. školního okresu navenek, vedla jednání o úpravě a rozšíření existujících škol či zřizování nových škol, prozatímně obsazovala uprázdněná učitelská místa apod. Na fungování školství v jednotlivých školských okresech dohlíželi státní zaměstnanci, okresní školní inspektoři. Nejvyšším dozorcím úřadem byla v jednotlivých zemích zemská školní rada.

Školský systém konstituovaný v rakouské monarchii ve 2. polovině 19. století a doplňovaný a upravovaný předpisy Československé republiky, byl v hlavních rysech uplatňován v podst. až do r. 1948, resp. 1953, kdy po zavedení socialistického společenského uspořádání došlo i na změnu struktury školství.

V pohraničí však v důsledku změn souvisejících s koncem 2. světové války byly v r. 1945 obecné školy (Volksschulen) plošně prozatímně uzavřeny (viz Výnos MŠO poř. č. 18 z 7. VI. 1945, č. 2641 pres.) a následně zrušeny (viz Výnos MŠO poř. č. 90 z 16. X. 1945, č. 8551 pres). Od září 1945 byly nově otevírány české obecné školy pro děti dosídlenců.

Nejstarší zprávy o vyučování v Černošíně (Tschernoschin) pocházejí z r. 1624. V r. 1787 došlo k vystavění školní budovy, zvané později „stará škola“ pro triviální (farní) školu při farnosti sv. Jiří. V důsledku nárůstu školou povinných dětí bylo v 19. století nezbytné postavit novou školu. Patrová budova obecné školy čp. 5 vyrostla v severní frontě domů při hlavním silničním tahu naproti kašně v dolní části náměstí v l. 1877 – 1878 a slavnostně vysvěcena 29. září 1878.

Do školního obvodu Černošina náležela osada Lhota a dále obce Krásné Údolí a Pytlou vzdálené od 3 do 4 kilometrů.

Škola zřejmě odpočátku fungovala jako vícetřídní a vždy byla smíšená. K r. 1877 byla evidována jako trojtřídní s řídícím učitelem Johannem Kainerem a učiteli Josef Metznerem a Adalbertem Moutschkou. V r. 1889 byla uváděna jako čtyřtřídní, navštěvovaná 313 žáky, s pětičlenným pedagogickým sborem (řídící učitel Wenzel Müller, učitel Johann Zeidler, produčitelé Franz Teschauer a Ida Kovařík, industriální učitelka Rosa Scholz).

Nejpozději v r. 1894 byla škola již pětiletá v čele s dlouholetým řídícím Wenzlem Müllerem, jemuž byli k ruce učitelé Johann Zeidler a Karl Rauch a produčitelky Katharina Arnold a Ida Kovařík.

K r. 1912 byla škola zveřejňována jako šestiletá se sedmičlenným pedagogickým sborem (řídící Ferdinand Pistl, učitelé Josef Stopfer, Johann Koch, Ferdinand Forst, učitelky Ernestine Deschmann a Wilhelmine Schäffer, industriální učitelka Rosa Scholz). Ve škole působil i školní sluha August Erndt. Učitelka ručních prací měla ve svém obvodu kromě Černošina ještě 2třídní obecnou školu v Lažanech.

Ve skutečnosti byla škola v první polovině 20. století 5třídní s jednou prozatímní třídou. Součástí školy tehdy byla pokračovací lidová hospodářská škola, v níž vyučovali učitelé činní v obecné škole.

Škola měla poměrně dobré zázemí, které představovaly školní kuchyně, sloužící v zimě i jako jídelna, zahrada se sadem, letní cvičiště na dvoře a ještě hřiště na dalším pozemku. Nejpozději ve 30. letech byla škola elektrifikována, měla vlastní vodovod a byt správce. Žáci měli i svého školního lékaře. V rámci školní obce byl aktivní Německý tělovýchovný spolek.

Ve školním roce 1931/32 školu navštěvovalo 249 žáků, z toho 60 přespolních, přičemž 3 děti docházely z míst mimo černošínský školní obvod.

Nejpozději od tohoto školního roku byla při škole uváděna mateřská škola, která s největší pravděpodobností fungovala až do konce existence školy.

V r. 1933 byl ve škole zaznamenán pedagogický sbor: řídící učitel Ferdinand Forscht, učitelé Eduard Petzl, Karoline Petzl-Ossadnik, Alfred Czernay, Johann Ernst, Margarethe Hammerl a Berta Fritsch, která učila domácí nauky.

Ve školním roce 1937/38 do školy chodilo 221 žáků, z toho přespolních bylo 52. Do měšťanky dojíždělo 7 dětí a do dalších středních škol 2 děti.

Od r. 1873 škola náležela do obvodu školního okresu Stříbro a vyšší dohled nad ní tudíž vykonávala do r. 1938 Okresní školní rada ve Stříbře, poté do r. 1945 Kreisschulamts ve Stříbře.

Školní budova nepřetržitě slouží výuce dosud, nyní v ní sídlí základní škola.

II. Vývoj a dějiny archivního souboru

Na každé obecné i měšťanské škole byly dle § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z. povinně vedeny a do „školního archivu“ ukládány úřední spisy: školní kronika, školní inventář, jednací protokol, index normálí, knihovní katalogy, seznam knih pro chudé žáky, třídní výkazy docházky a prospěchu žactva a třídní knihy. Vedení úředních spisů a korespondence školy měl v popisu práce určený správce školy, případně třídní učitelé.

Za dobu činnosti školy nepochybně vznikla četná agenda, z níž se však dochovalo jen velmi málo. Jedna kniha a „spisy“ v rozsahu jednoho kartonu byly dle záznamu na EL JAF převzaty neznámo odkud po skartaci provedené v r. 1956. Kniha byla podle datace právě školní kronika, což potvrzuje i její uveřejnění v rámci seznamu kronik ve Sborníku Okresního muzea v Tachově 1978/11.

Neznámo kdy a odkud se do archivu dostaly i dvě matriky žáků z let 1932-1936 a 1936-1949. Není vyloučeno, že byly založené mezi spisy. Mladší matrika byla již v r. 1958 přerazena do souboru Základní škola Černošín, EL NAD 211, neboť do ní byli v l. 1945 – 1949 zapisováni žáci české obecné a následně národní školy. Rovněž neznámo kdy a odkud se v souboru ocitla kniha se zápisy o denním programu mateřské školy z let 1942-1943. K její archivaci chybí jakákoliv dokumentace. Ostatní dokumenty školy jsou nezvěstné.

III. Archivní charakteristika archivního souboru

Úvodem inventarizace byly v souboru identifikovány 2 úřední knihy z činnosti Místní školní rady (matrika žáků z let 1932 – 1936 a soupis školou povinných dětí z let 1938 – 1939) o rozměru 0,03 bm a následně přesunuty do stávajícího archivního souboru Místní školní rada Černošín EL NAD 333. Metráž NOŠ Černošín se tak snížila z 0,15 na 0,12 bm.

V archivním souboru Obecná škola (německá) Černošín jsou uloženy dvě knihy: kronika z let [1890] – 1919 a denní záznamy mateřské školy ze školního roku 1942/43 a spisy: školní zprávy z let 1792 – 1851. S ohledem na neexistující spisový plán a torzovitost dochovaných dokumentů bylo při koncipování inventárního seznamu vycházeno ze základního systému řazení a zároveň přihlédnuto k pořadí písemností tak jak určoval § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z.

V rámci triviální (farní) školy byl zřejmě určitý systém ukládání písemností aplikován, číslovaná je převážná většina dochovaných školních zpráv. Spisovna obecné školy pak byla bezpochyby systematicky vedena, o čemž svědčí signatura „I. No II/3 a“ na titulním listu kroniky.

Kroniku po dlouhá léta až do konce školního roku 1905/06 psal řídící učitel Wenzel Müller a po něm jeho nástupci, do r. 1917 Ferdinand Pistl, poté krátce Ferdinand Forscht a několik dalších. Kniha je popsaná téměř celá (269 číslovaných stran) a na koncových listech je opatřena jmenným rejstříkem. Poslední zápis za školní rok 1918/19 je pouze částečný. Není pochyb, že na téměř zcela popsanou kroniku navazovala druhá od r. 1919, nicméně tento díl je považován za ztracený.

Z činnosti pokračovací lidové hospodářské školy se žádné písemnosti nedochovaly, a až na jedinou, výše uvedenou výjimku, totéž platí i pro mateřskou školu.

V průběhu pořádání nebyly navrženy žádné písemnosti k vnitřní skartaci.

Dochované archiválie jsou kategorie I. a II.

Jazykem archivního souboru je němčina.

Fyzický stav archivního souboru je dobrý.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru

Celý archivní soubor je badatelsky využitelným zdrojem informací ke studiu dějin černošínské školy, resp. školního obvodu. V kombinaci s údaji obsaženými v souborech dalších školských původců, tj. Obecné školy s československým jazykem vyučovacím, Mateřské školy, Základní devítileté školy a Místní školní rady podává poměrně ucelený obraz černošínského školství za minulá dvě století. Vhodně doplňuje informace obsažené v souboru AM Černošín, případně souborech ostatních černošínských původců. Může posloužit i ke zpracování dějin regionu z řady úhlů pohledu. Archiválie obsahují údaje, které lze využít např. i k národnostním, sociálním, demografickým a dalším tématům. Ze školních zpráv lze okrajově vylézt i sfragistické poznatky.

V. Záznam o uspořádání archivního souboru a zpracování archivní pomůcky

Archiválie souboru Obecná škola (německá) Černošín 1792 – 1943 uspořádala a inventární seznam vypracovala v prosinci 2006 Dana Bízová. Revizi inventárního seznamu provedla, úvod napsala a inventář sestavila v červnu 2007 PhDr. Markéta Novotná ve Státním okresním archivu Tachov.

V Tachově, 21. prosince 2007

Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná

Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury

- Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Mies, Stříbro 1912
- Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Mies, Stříbro 1924
- Der Heimatkreis Mies, Land und Leute an Miesa und Radbusa, Dinkelsbühl, 1962
- Dobeš J., Hledíková Z., Janák J.: Dějiny správy v českých zemích, Praha 2005
- Havelka F., Placht O.: Příručka školské a osvětové správy, Praha 1934
- Janouškovec J.: Soupis kronik z okresu Tachov, uložených v okresním archivu, in: Sborník okresního muzea v Tachově, 1978/11, Tachov 1978
- NA, Zemská školní rada v Praze, inv. č. 588, matriky škol-okres Stříbro, k. č. 291
- Popis obecného školství v Království Českém, Praha 1889
- Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. října 1933, Praha 1934
- Schematismus des Volksschulwesens im Königreich Böhmen, Praha 1894
- Schematismus für das Königreich Böhmen, Praha 1877
- Sommer J. G., Das Königreich Böhmen – 6. Band Pilsner Kreis, Praha 1838
- Věstník Ministerstva školství a osvěty – ročník 1945

Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk

čp.	číslo popisné
JAF	Jednotný archivní fond
l.	léta
MŠO	Ministerstvo školství a osvěty
NAD	Národní archivní dědictví
pres.	presidiální
r.	rok
Ř. z.	Říšský zákoník
Z. z.	Zemský zákoník

Inventární seznam

Triviální škola**Spisy**

1	Školní zprávy (vysvědčení)	1792 – 1851	N 1
---	----------------------------	-------------	-----

Obecná škola**Úřední knihy**

2	Kronika (Chronik der Volksschule in Tschernoschin)	[1890] – 1919	K 1
3	Denní záznamy mateřské školy	1942 – 1943	K 2

Název archivu:	Státní okresní archiv Tachov
Název archivní pomůcky (archivního souboru):	Obecná škola (německá) Černošín
Značka archivního souboru:	NOŠ Černošín
Časový rozsah:	1792 – 1943
Počet evidenčních jednotek:	3 (2 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	3
Rozsah bm:	0,12 (0,04 úřední knihy, 0,08 spisy)
Stav ke dni:	21. prosince 2007
Archivní soubor zpracovaly:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Pomůcku sestavily:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	6
Pomůcku schválil:	Mgr. Jan Edl